

YUNUS EMRE ARAşTIRMALARININ BUGÜNKÜ DURUMU VE TEK NÜSHAYA DAYALI DİVAN NEşİRLERİNİN GEREKLİLİĞİ*

By idris nebi uysal

1 Giriş

Yunus Emre, Türk edebiyatında hayatı, eserleri, felsefesi ve sanatı üzerine en çok araştırma yapılan isimlerin başında gelir¹. Bu gönül adamının yaşam öyküsü, ailesi, şahsiyeti, hayata bakışı, şiirleri, dil ve üslubu hep araştırma konusu olmuş; hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır². Oyle ki Yunus Emre merkezli çalışmaların künyeleri birkaç kitap oluşturacak hacme ulaşmıştır³.

2 Büyük mutasavvıf yalnızca bizim değil dünyanın da ilgisine mazhar olmuştur. Kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı, hazretin doğum ve vefatının yıl dönümü münasebetiyle son elli yılda üç kez (1971, 1991 ve 2021) “Yunus Emre Yılı” ilan ederek bu çalışmaların dünya sathına yayılmasına vesile olmuştur. Hakkında çok çalışma yapılmasına rağmen onun yaşam öyküsüne dair tartışmaların sürdüğü; eserlerine yönelik incelemelerin devam ettiği ve bunların dil başta olmak üzere bazı alanlarda yetersiz kaldığı; Karaman, Fatih ve Bursa hariç henüz diğer nüshalarının müstakil olarak incelenip neşredilmediği görülmektedir. Yeni bulunan ve okunan nüshalar da dikkate alındığında Yunus Emre araştırmalarında yapılması gereken birçok işin olduğu muhakkaktır. İçinde bulunduğumuz yıl, Yunus Emre merkezli çalışmaları gözden geçirme, eksikleri görme ve tamamlama, bilim dünyasına yeni araştırmalar sunma imkânı vermesi bakımından hayli yararlı olmuştur.

1919’dan Bugüne Yunus Emre Araştırmalarına Kısa Bir Bakış

Hakkında daha evvel Âşık Paşa, Âşık Çelebi, Evliya Çelebi gibi isimlerin bilgileri verdiği; halkın, yıllardır ilahilerini büyük bir aşk ve heyecanla terennüm ettiği Yunus Emre’nin dil, edebiyat ve sanat çevrelerince tanınması XX. yüzyılın başlarına rastlar. Hayli geç kalınmış bu tanıtımda Mehmet Fuat Köprülü’nün büyük emeği vardır. Yunus Emre üzerine yapılan ilk bilimsel çalışma, onun kaleminden çıkan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul, 1919) isimli eserdir. Bu kitap, Yunus Emre’yi günümüz insanına ilmî temeller üzerinden tanıtan ilk yayın olmuştur. Araştırmacı, hâlen başvuru kaynağı

¹ Yunus Emre üzerine yapılan ilk bilimsel çalışma Fuad Köprülü’ye nasip olmuştur. Onun *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1919) adlı çalışmasından bugüne birçok isim Yunus Emre merkezli çalışmaya imza atmıştır. (Yakın dönem sanatçı ve aydınlarının çalışmaları için bk. Ayvazoğlu, 2014.) Türkoloji’de Yunus Emre araştırmaları XX. asrın ilk çeyreğinden itibaren başlamış olsa da Yunus, eski sanatçı, bilgin, seyyah ve mutasavvıfların da ilgilendiği bir şahsiyet olmuştur. Âşık Paşa’nın *Garib-nâme*’de Yunus’tan söz etmesi, Evliya Çelebi’nin şiirlerinden övgüyle bahsetmesi, Bursalı İsmail Hakkı’nın şerhler yazması ilginin üst düzeyde olduğunu gösterir. Tekin (1987, s. 126), “Yunus” adının Anadolu’da tutsak olarak uzun yıllar kalan Macar Georg eliyle Avrupa’ya da taşındığını söyler. Esaretten sonra Roma’ya giden Georg, orada yazdığı kitapta Yunus’un iki ilahisine yer vermiştir.

² Yunus birçok sanatçı tarafından da ele alınmıştır. Hakkında piyesler, romanlar, şiirleri yazılmış; oyunlar oynanmış; filmler ve televizyon dizileri hazırlanmıştır. Kemal Tahir, Emine İmşu, Nezihe Araz, Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karaköy, Recep Bilginer, İskender Pala Yunus’u edebî eserlerinin konusu hâline getiren isimlerden bazılarıdır. Ocak 2014’te gösterime giren *Yunus Emre Aşkın Sesi* isimli film ve 2015 yılında izleyiciyle buluşan *Yunus Emre Aşkın Yolculuğu* adlı televizyon dizisi bu ilginin son örnekleridir. Yunus, yabancı yazarların da ilgisini çekmiştir. Fransız Jacques Lacarrière’in *Dünyanın Tozu* adlı romanı bunun bir örneğidir.

³ Yunus Emre üzerine 1963 yılından 2021’e kadar 16 bibliyografya çalışması hazırlanmıştır. Son çalışma Coşgun ve Yıldırım’a (2021) aittir.

durumundaki kitabının yarısını bu Hak âşığına tahsis ederek kültü¹ tarihimizde Yunus Emre araştırmalarını başlatan kişi olmuştur. Köprülü (1966, s. 249), Yunus yazmalarının niteliğini de tartışmaya açmış, sağlam bir *Dîvân*'ın ancak edisyon kritik yöntemine göre hazırlanabileceğini ifade etmiştir.

Köprülü'den sonra Yunus üzerine eğilen ilk araştırmacı, Burhan Ümit Toprak'tır. Onun üç ciltten oluşan çalışmaları 1933-4 yıllarında yayımlanır. Yunus Emre şiiirlerinin bugünkü Türk alfabesiyle ilk neşri olan bu yayında Yunus'a ait olduğu düşünölen 350 manzume vardır. Araştırmacı, *Dîvân*'ı tertip ederken şiiirleri tematik gruplandırma yoluna giderek 7 başlıkta toplamıştır. Toprak (2006, s. 12), eserin 1950 yılına ait üçüncü baskısında Yunus'a ait olmadığı sonucuna ulaştığı şiiirleri ayıklamış, yeni baştan düzenlendiğı *Dîvân*'da 116 şiiire yer vermiştir. Toprak (2006, s. 36-42), son çalışmasında özel kütüphanesindeki nüshalarla birlikte 16 yazmadan istifade etmiştir. Fakat bunların arasında Karaman nüshası yoktur.

Yunus Emre içerikli araştırmalarıyla dikkatleri üzerine çeken bir başka isim Abdölbâki Gölpınarlı'dır. Araştırmacı önce Yunus'un hayatını kaleme almış (1936), ardından ulaşabildiğı divan, mecmua ve cönkleri tarayarak *Risâletü'n-Nushiyye*'yi de kapsayan iki ciltlik bir eser tertip etmiştir (1943). Bu, metin tenkidıyla hazırlanan bir yayındır. Gölpınarlı'nın Yunus'u ele alan çalışmaları *Yunus Emre ve Tasavvuf* (1961) adlı incelemeyle devam etmiştir. Onun bu konudaki bir başka çalışması *Yunus Emre, Risâlet al-Nushiyye ve Divân* (1965) adını taşıyan eserdir. Yazar, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Demeğı için hazırladığı bu kitapta Fatih nüshasını esas almış ve bunun tıpkıbasımını yapmıştır. Gölpınarlı'nın bu çalışmalarda hiç yararlanmadığı nüsha, Karaman nüshası olmuştur. Gölpınarlı burada, Fatih nüshasındaki 203 şiiire yer vermiştir. Bu yazmada geçmeyen ancak Raif Yelkenci, Nuruosmaniye, Yahya Efendi, Ritter yazmalarıyla bazı mecmualarda geçen 100 şiiiri, ayrı bir başlık altında *Dîvân*'a dâhil etmiştir.

Gölpınarlı ilk baskısı 1971'de yayımlanan *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiiirleri* (2006) adlı eserinde yine Fatih nüshasını temel kaynak olarak kabul etmiş; buna Yahya Efendi, Nuruosmaniye, Ritter, Raif Yelkenci yazmalarıyla bazı mecmualarda karşılaştığı şiiirleri de ilave ederek 299 şiiirden oluşan yeni bir *Dîvân* meydana getirmiştir. Yazar, *Dîvân* tertibinde şiiirleri tematik tasnife tabi tutmuş, çalışmasına *Risâletü'n-Nushiyye*'yi de ilave etmiştir.

Yûnus Emre Dîvânı, Faruk Kadri Timurtaş tarafından da yayımlanmıştır. Araştırmacı 1972 yılında bir gazetenin çıkardığı temel eserler serisi için bir *Dîvân* tertip etmiştir. Timurtaş (1972, s. 13, 40), eserinde *Dîvân*'ın Karaman nüshasından bahsetmesine rağmen⁴ Fatih, Bursa, Yahya Efendi, Ritter, Raif Yelkenci ve Nuruosmaniye nüshalarından yararlanmıştır. Karaman nüshasının incelemeye dâhil edilmediğı bu yayında 192 manzume vardır. Araştırmacı Âşık Yunus'un şiiirlerini ayrıca listelemiştir. Timurtaş (1980) yine aynı nüshaları kullanarak hazırladığı diğör *Dîvân*'a ise 326 şiiir kaydetmiştir. Yazar bu çalışmasında da Âşık Yunus'a ait olduğunu düşündüğü 37 şiiiri ayrı bir başlıkta vermiştir. Timurtaş yayınlarnının en önemli özelliğı, şiiirlerin Eski

⁴ Yunus'un yaşadığı çağ hakkında bilgi verirken *Risâletü'n-Nushiyye*'nin son dizelerinde geçen tarihten söz eder.

Anadolu Türkçesinin (EAT) dil hususiyetleri gözetilerek yazılmış olmasıdır. O, *Dîvân*'ı yayımlayan ilk dilci olmuştur.

Yûnus Emre Dîvânı hazırlayan isimlerden biri de Selim Yağmur'dur (2008). Araştırmacı, ilk baskısı 1979'da gerçekleşen çalışmasını Fatih nüshasına göre düzenlemiştir. Bu yazmada bulunmayan ancak Yunus'a atfedilen bazı şiirleri de esere dâhil etmiştir. Kitabın başında şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler aktarmıştır. Sayfa altı sözlüğü uygulamasına yer verilen bu yayında şiirlerde geçen kişi adları ve terimler için açıklamalar yapılmıştır. Yağmur'un eseri, esas aldığı nüshanın dil özelliklerini ortaya koyan bir çalışma değildir. Bu çalışma, daha sonra çeşitli kurumlar adına birkaç defa yayımlanmıştır.

Yûnus Emre Dîvânı üzerine yapılan kapsamlı çalışmalar, Mustafa Tatcı'ya aittir. Tatcı (1990b), 11 nüsha ile bazı mecmua ve cönklerden yararlanarak *Dîvân*'ın tenkitli 4 etnini oluşturmuş, ortaya çıkan yeni metni edebî yönden tahlil etmiştir. Araştırmacı; Fatih, Karaman, Yahya Efendi, Raif Yelkenci nüshalarını birinci dereceden kaynak olarak seçmiş, nüshalar arasında karşılaştırmalar yaparak âdeti yeni bir metin kurmuştur. Tatcı'nın (1990a-b, 1991) bu çalışmaları, *Dîvân* ile *Risâletü'n-Nushiyye*'nin tenkitli metni ve *Dîvân*'ın edebiyat incelemesinden ibarettir. 417 şiirin verildiği bu eserde, nüshaların dili üzerine ayrı bir inceleme ve değerlendirme yoktur. Çalışmanın sonunda bazı maddelerin kısaca, bazılarının ise ansiklopedik şekilde açıklandığı sözlük vardır. Araştırmacı bu çalışmalarını bir külliyata dönüştürerek 2008 yılında okura bir kez daha sunmuştur. Ne var ki her iki çalışmanın sözlük bölümleri, tenkit yöntemiyle oluşturulan yeni metnin söz varlığını kısmen içerirken diğer nüshalara ait olup da dipnotlarda kalarak yeni metne dâhil edilmeyen sözcükleri tanımlamaktan uzaktır. Metin, tam çeviri yazılı bir metin de değildir. Ayrıca pek çok şiirde bazı okuma yanlışları vardır. Yunus Emre merkezli araştırmalarını devam ettiren Tatcı, *Dîvân* neşrinin son baskısına Köksal'ın (2014) tespit ettiği şiirleri de ilave eder (bk. Tatcı, 2020). Araştırmacı, Köksal'ın "mevcut *Dîvân* neşirlerinde geçmeyen" notuyla yer verdiği 17 manzumeyi, Köksal'ın konuyla ilgili makalesiyle birlikte kendi eserinin sonunda paylaşmıştır.

Yunus Emre merkezli bir diğer çalışma Said Khourchid'e aittir. Fatih nüshası üzerinden yürütülen bu çalışma, şairin dilini incelemeyi hedefleyen bir çalışmadır. Khourchid (1990), eserde şairin hayatı, yaşadığı çağın özellikleri ve dil hususiyetleri ile *Dîvân*'ın imlası hakkında bilgiler vermiştir. Fransızca hazırlanan bu çalışmada *Dîvân*'ın dili üzerine kısa bir ses ve şekil incelemesi de vardır. Khourchid eserinde Yunus'un kullandığı tasavvuf terimlerini de kısaca izah etmiştir. Eserde 205 şiirden başka *Risâletü'n-Nushiyye*'nin Fransızcaya çevirisi de vardır.

Dîvân, Turan Karataş (2012) tarafından Yunus'a ait olmadığı düşünülen şiirler ayıklanarak bir kez daha yayımlanmıştır. Neşrini Yunus'un şiir poetikası üzerine kuran Karataş, mevcut yayınlardaki (Burhan Ümit Toprak, Abdülbâki Gölpınarlı, Faruk Kadri Timurtaş, Selim Yağmur, N. Ziya Bakırcıoğlu, Mustafa Tatcı imzalı çalışmalar) bazı manzumelerin Yunus'a ait olamayacağı sonucuna ulaşarak bir seçme yapmıştır. EAT'ye özgü yapıların Türkiye Türkçesine uyarlandığı, manzumelerin bir başlıkla verildiği bu çalışmada Yunus Emre mahlasını taşıyan 234 şiir vardır. Araştırmacının Yunus Emre'ye aidiyetinde zorlandığı şiir sayısı ise 60'tır. Karataş, yapılan yeni çalışmalardan (Uysal,

2014 gibi) da istifade ederek bu çalışmasını gözden geçirmiş ve 2019 yılında yeniden neşretmiştir (bk. Karataş, 2019).

Son yıllarda Yunus Emre üzerine yeni çalışmalar yapılmıştır. Bunlar genellikle tek nüshaya dayalı filolojik neşirlerdir. Sözü edilen çalışmalardan biri, Vasfi Babacan'ın (2013) Fatih nüshasını müstakil olarak ele aldığı yüksek lisans bitirme tezidir. *Risâletü'n-Nushiyye* ile *Dîvân*'ın birlikte ele alındığı çalışma metinlerin dil incelemesi, sözlüğü ve dizininden ibarettir. Neşirde münacat ile birlikte 203 manzume vardır. Çalışmanın sonunda risalede ve manzumelerde geçen deyim ve terimlerin açıklandığı ayrı bir bölüm mevcuttur. Babacan, mezkûr çalışmasını daha sonra kitap hâlinde yayımlamıştır (bk. Babacan, 2017).

Tek nüshanın esas alındığı bir başka çalışma İdris Nebi Uysal'a (2014) aittir. Araştırmacı, *Dîvân*'ın Karaman nüshasını dil incelemesi, metin neşri, dil bilgisel dizin ve sözlük şeklinde neşretmiştir. Risalenin inceleme dışında tutulduğu bu yayın, Karaman nüshasının ilk müstakil ve filolojik neşri özelliği taşımaktadır. Uysal, çalışmasında ketebe kaydı olmayan yazmanın hangi döneme ait olabileceğini, nüshadaki dil icrasının günümüz ve tarihî Türkiye Türkçesi ağızlarından hangisine yakın olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Araştırmacı, içinde risalenin de yer aldığı yeni yayın hazırlığını sürdürmektedir.

Tek nüsha üzerine emek veren isimlerden biri Ebru Kuybu'dur (2015). Araştırmacı *Dîvân*'ın Bura nüshasını risaleyle birlikte dil icrası bakımından incelemiştir. Metin, sözlük ve dizin bölümlerinin yer aldığı çalışma, bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Yunus Emre şiiirleri üzerine emek veren, mecmua ve cönklerdeki taramalarıyla bu alana önemli katkılar sağlayan isimlerden biri M. Fatih Köksal'dır (2014 ve 2017). Araştırmacı yaptığı taramalar neticesinde mevcut *Dîvân* neşirlerinde geçmeyen 17 şiiir tespit etmiş ve makalesinde bu manzumelerin Yunus'a aidiyetini tartışmaya açmıştır.

İçinde bulunduğumuz 2021 yılı, Yunus Emre araştırmaları açısından birtakım gelişmelere sahne olmuştur. Senenin ilk güzel haberi, araştırmacı Himmet Büke (2021) tarafından bir ilmî toplantıda bilim dünyasıyla paylaşılmıştır. Araştırmacı; önce İtalyan Türkolog Ettore Rossi'nin, ardından Alman bilim insanı Flemming'in (1995, s. 360) Avrupa el yazmaları arasında görüp haber verdiği 26 Ocak 1629 tarihli Vatikan nüshasının neşri ile meşgul olduğunu ve çalışmasını yıl bitmeden ilim âleminin istifadesine sunacağını belirtmiştir. Büke'nin paylaştığı bilgilere göre yazma tam ve mürettep bir nüsha olmayıp mükerrer olanlarla 187 şiiir içermektedir. Başında *Risâletü'n-Nushiyye*, devamında *Dîvân* vardır. Yazmaya ve üzerinde yapılan çalışmaya ilişkin geniş ve detaylı bilgi, eserin neşriyle öğrenilebilecektir.

2021'de bilim çevrelerini, hassaten Yunus Emre araştırmacılarını sevindiren ve heyecanlandıran ikinci haber, *Yûnus Emre Dîvânı*'nın Kütahya Vahitpaşa nüshalarının bulunmuş olmasıdır. Bulunan ilk nüsha (Vahitpaşa 1), 1492 yılında Memlûkler devrinde Kahire'de istinsah edilmiştir. Eseri yayıma hazırlayan Orhan Kemal Tavukçu'nun aktardığı bilgilere göre nüsha, Kütahya'da ikamet eden Hacer Özbay'dan satın alınarak şehirdeki Vahitpaşa Kütüphanesine teslim edilmiştir. Müstensihî Şerif Hüseyin adında

biridir. 181 varaktan müteşekkil yazmaya ve üzerinde yapılan çalışmaya ilişkin ayrıntılı bilgiler, yayımlandıktan sonra öğrenilebilecektir.

Vahitpaşa Kütüphanesinde bulunan ikinci nüsha, yıla değer katan gelişmelerden biri olmuştur. Nüsha Ebubekir Eraslan (2021) tarafından okunup yayıma hazırlanmıştır. Eraslan'ın XVII. yüzyıldan önce istinsah edilemeyeceğini düşündüğü nüsha, risaleyle birlikte yazmanın 127b-158a varakları arasındadır. Nüshada 65 şiir kayıtlıdır. Vahitpaşa Kütüphanesinde ortaya çıkarılan bu nüshalar dikkate alındığında *Dîvân*'ın yurt içinde ve yurt dışında başka kopyalarının olması muhtemeldir.

Yunus Emre'nin hayatı, sanatı ve edebî kişiliğini konu edinen; eserlerini, özellikle *Dîvân*'ını tamamen veya kısmen geniş kitlelerle buluşturmayı hedefleyen çalışmalar bunlarla sınırlı değildir. Yukarıda künyeleri verilenlerden başka İsmail Habib Sevük (1955), Ahmet Kabaklı (1978), Mehmet Nuri Yardım (1997), Hikmet İlaydın (1998), N. Ziya Bakırcıoğlu (2003), İlhan Başgöz (2003), Cahit Öztelli (2003), Turan Alptekin (2007), Umay Günay ve Osman Horata (2009), Hayati Develi (2011), Erdoğan Boz (2012), Mustafa Özçelik (2012), Ziya Avşar (2013) ve İdris Nebi Uysal (2018) imzasını taşıyan çalışma, yayın ve seçkiler de vardır. Bunların çoğu, Gölpınarlı ve Timurtaş neşirlerine bakılarak düzenlenmiştir. Bir kısmı ise Fatih nüshası esas alınarak hazırlanmıştır. Yunus'un şiirleri çeşitli dünya dillerine de çevrilmiştir. Talât Sait Halman (1993) ve Abdulwahit van Bommel'in (2012) çevirileri ilk bakışta sayılabilecek olanlardır. Seçme tarzındaki bu tercümelerin kaynağı, genellikle Gölpınarlı neşirleridir. Bunların dışında Beşir Ayvazoğlu'nun (2014) Yunus Emre'nin Cumhuriyet dönemi aydınlarınca nasıl karşılandığını ve değerlendirildiğini anlatan araştırması ile Nurettin Albayrak'ın (2014) sözlük niteliğindeki yayını bu bahiste sayılması gereken eserler arasındadır.

Tek Nüshaya Dayalı Divan Neşirlerinin Gerekliliği

Türkçenin tarihî dönemlerinde yazılmış metinlerin farklı tarihlerde istinsah edilmiş, müstensihî belli veya belirsiz nüshaları bulunabilmektedir. *Yûnus Emre Dîvânı*, tarihî metinler içinde nüshası en çok olan eserlerin başında gelmektedir⁵. Böyle metinler, dil ve edebiyat tarihimizde genellikle edisyon kritik yahut eleştirel basım (tenkitli basım, metin tenkidi) adı verilen usule göre çalışılmıştır. Reşit Rahmeti Arat'ın (1991 ve 2006) *Kutadgu Bilig* ve *Atebetü'l-Hakâyık*, Tatcı'nın (1990b) *Yûnus Emre Dîvânı* çalışmaları bu bapta akla gelen ilk örneklerdir. Bu yönüme göre hazırlanan metinler; edebiyat, tarih ve kültür araştırmacıları için kullanışlı ve faydalı bir kaynak olurken dilcilik açısından elverişli ve geçerli kabul edilmemektedir (Gülsevin, 2011, s. 369). Bazen bir sesin, ekin yahut imla unsurunun dil araştırmalarına; kelime vb. bir unsurun ise dilin söz varlığına sağlayacağı katkı dikkate alındığında tarihî metinlerin -varsa- her nüshasını müstakil olarak çalışmanın ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır (bk. Gülsevin, 2021, s. 182). Tek nüshaya dayalı incelemeler, eserin istinsah edildiği dönemin diline, ait olduğu sahanın dil ve ağız hususiyetlerine ışık tutacaktır. Böyle yayınlarla yerel ve kültürel motifler de açığa çıkarılmış olacaktır. Ancak incelemeler hangi yönüme göre yapılırsa

⁵ Yunus Emre muhtevalı araştırmalarıyla bilinen Orhan Kemal Tavukçu, 16.06.2021 tarihinde kendisiyle yaptığımız görüşmede mecmua ve cönklerle birlikte *Dîvân*'ın 50 civarında nüshasının olduğunu söylemiştir.

yapılsın, çalışmaların birtakım resmî yahut şahsi gerekçelerle aceleye getirilmeden ve titizlikle yürütülmesi gerekmektedir (Akar, 2020, s. 402)⁶.

Hem nüshalar arasındaki farkları görmek hem de her nüshanın neden ayrıca çalışılması gerektiğini daha iyi anlamak için bir örnek vermek yararlı olacaktır. Bunun için hemen herkesçe bilinen bir gazel ile onun taç beyti örneklem olarak seçilmiştir. Bu; Fatih (F), Türk Tarih Kurumu (TTK), Avusturya (A), Nuruosmaniye (N), Vatikan (V), Vahitpaşa 2 (V2) nüshalarında yer alan ve taç beyti "*Gelin tanış olalım işi kolay kılalım / Sevelim sevelim dünya kimseye kalmaz*" olan şiiirdir. Bu manzume adı geçen yazmalarda şu şekildedir:

Bulgular

Akademi dışındaki yayınlarda dörtlükler hâlinde görmeye alışık olduğumuz bu manzume, beyit esasına göre düzenlendiğinde 6 beyte karşılık gelmektedir. Nüshalar bu yönden birbiriyle aynıdır. Şiirin yazmalardaki durumuna bakıldığı zaman F ve TTK nüshaları ile N, A, V2, V nüshalarının birbirine benzerliği hemen dikkatleri çekmektedir. Bu durum, hangilerinin ana / kaynak nüsha olabileceği hususunda gerekmektedir. Mısra mısra mukayese edildiğinde şiirdeki nüsha farklarının genellikle kelime tercihinde toplandığı, seyrek olmakla birlikte dizeler arasında gramer unsurları bakımından bazı ayrılıkların bulunduğu anlaşılmaktadır. Beyitlerin sıralanışında ise F ve TTK yazmaları diğerlerinden küçük bir farkla ayrılmaktadır. Bu yazmaların ikinci beyti, diğerlerinde üçüncü sıradadır. Tatçı (2008) tenkit usulüyle meydana getirdiği çalışmasında F'yi ana nüshalardan biri kabul ettiği için beyit sıralamasını bu yazmaya göre tertip etmiştir. Şiirin mevcut diğer yayınlardaki mısra düzeni de genellikle bu yönde olmuştur.

Kelime farklılıkları birinci beyitte "*sen / kendün, gene / yine*"; ikinci beyitte "*inan / özen-, hiç / çün*"; üçüncü beyitte "*key / eyü, git- / var-*"; dördüncü beyitte "*geç- / göç-, hep bir / her bir / bir bir*"; altıncı beyitte "*imdi / sözün, dirlik / amel*" şeklindedir. İkinci beyitteki "*rızık*" kelimesi F ve TTK'de, yine aynı beyitteki "*gayet*" kelimesi N, A, V, V2'de; dördüncü beyitte yer alan "*heman*" kelimesi ise N, A, V, V2'de geçmektedir. Yazmalar arasında göze çarpan gramer farklılıkları ise üçüncü beyitte geçen "+ça" (*sarpça*) eşitlik ekinin F ve TTK'de olup diğer nüshalarda bulunmaması, "*gerek / gerekdir*" örneğinde olduğu gibi bildirme ekinin kimi nüshalarda yazılmaması, "*şerbetden / şerbeti / şerbetin*" örneğinde görüldüğü üzere hâl eklerinde karşılaşılan ayrılıklar şeklindedir.

Eldeki yazının asıl konusunu teşkil eden beşinci beyitte ise nüsha ayrılıkları ilk mısra da yoğunlaşmaktadır. Dizenin birinci cüzü tüm yazmalarda, bugün halk arasında bilinen ve yaygın olanın aksine, "*gelün tanışuk edelim*" şeklindedir. Fark, fonemik özellik taşımayan "*tanşuk / tanışık / danışık*" şeklindeki ses ayrılıklarıdır. İkinci kısımda ise söz varlığı ve dil bilgisi unsurları bakımından belirgin farklar vardır: "*güt- / tut-, kolay / ornat, iş / iz; +ün (ilgi eki) / +i (iyelik eki), vasıta (araç) durumu eki / belirtme durumu eki*". Beytin ikinci dizesi ise nüshaların hepsinde küçük farklar dışında aynıdır. İkinci mısra da geçen

⁶ Tenkitli basım ve her nüshanın ayrıca çalışılması konularında Hayati Develi (2021) yeni tebliğ sunmuştur. Ancak araştırmacının bildirisi, bu ilmi toplantının bildiriler kitabında yer almadığından kendisinin konuya ilişkin görüşleri hakkında burada bilgi veremiyoruz.

“hem” sözcüğü A ve V2’de kayıtlıyken diğer yazmalarda mevcut değildir. Aynı dizedeki “bu” işaret sıfatı ise sadece A’da vardır. Mısranın ikinci cüzü F ve TTK’de “dünyeye kimse kalmaz”, diğerlerinde ise “dünya kimseye kalmaz” şeklindedir. Bu ayrılıklar aşağıda tablo biçiminde gösterilmiştir:

Fatih (XV. yy?)	Türk TK (XV. yy?)	Nuruosmaniye (1540)	Vatikan (1629)	Vahitpaşa 2 (XVII. yy +)	Avusturya (1825-6)
iş				iz	
kolay		oñat			
tut-				güt-	
iş+ün kolay+ı+n / iz+ün oñad+ı+n					iz+i oñad+ı+n

Gazelin neredeyse tamamı 14’lü (7+7) hece ölçüsüyle söylenmiş beyitlerden meydana gelirken bu mısra hece sayısı bakımından 16’ya (8+8) çıkmaktadır. Şiirin 14’lü hece ölçüsüyle söylendiğini düşünen Tatcı (1990a, 2008), metni tamir ederken bu dizeyi 14 heceye düşürmüştür. Bu ameliye, mısranın ilk cüzünde söz dizimi ve anlama etki etmezken ikinci cüzünde belirtili isim tamlaması kuruluşundaki bir ifadenin ortadan kalkmasına, dolayısıyla bazı söz dizimsel değişikliklere yol açmıştır.

Burada cevap bekleyen soruların başında, hangi ifadelerin Yunus’un dilinden çıkmış ilk şekil olabileceği gelmektedir. Bunun için hangi kelimelerin şairin kendi söz varlığına, dönemine ve sahasına, hangilerininse müstensihlere ait olabileceğini belirlemek fikir verecektir. Nüshalardaki ayrılıkların hangi sebepten kaynaklandığı cevap isteyen başka bir sorudur. Bu şiirin en eski tarihli nüshalardan biri olarak düşünülen Karaman⁷ (bk. Uysal, 2014) ile 1492 tarihli Vahitpaşa 1 nüshalarında geçmeyip aynı yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilen F’de görülmesi meselenin halinde dikkatleri başka hususlara çevirmeyi gerekli kılmaktadır. Bunlar ayrı ayrı çalışmaların konusu olup Yunus Emre merkezli araştırmalarda ele alınması gereken işlerin başında gelmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Fuat Köprülü’nün ilk örneğini verdiği çalışmadan bugüne Yunus Emre hakkında pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılanlar; hayatı, eserleri, tasavvufi yönü ve edebî şahsiyeti üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yer yer değerler eğitimi, dil ve üslup bağlamında araştırma ve incelemelerin de yapıldığı görülmektedir. Bunların yanında gerek risalenin gerekse *Divân*’ın bazı araştırmacılar (Toprak, Gölpınarlı, Timurtaş ve Tatcı) tarafından tenkitli yayınları hazırlan; bazı araştırmacılarca (Boz, Uysal, Babacan, Kuybu, Eraslan) da Fatih, Karaman, Bursa, Vahitpaşa 2 nüshalarının müstakil neşir ve/veya incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Gelineen noktada sözlük alanındaki çalışmaların yetersiz olduğu; Avusturya, Nuruosmaniye gibi nüshaların filolojik neşir ve incelemelerinin yapılmadığı

⁷ Nüshanın birkaç varak eksik olduğunu belirtmekte yarar var.

ve anılan nüshalar başta olmak üzere birçok yazmanın okunmayı ve incelenmeyi beklediği görülmektedir. Bir beyitte karşılaşılan ayrılıklar dahi her nüshanın müstakil olarak okunması, filolojik incelemesi ile sözlük ve dizininin yapılması gerektiğini açıkça göstermektedir. Nüshaların tek tek incelenmesi;

1. Tarihi belirsiz nüshalarla ilgili tarihlendirme sorununun çözülmesine,
2. Hangilerinin ana nüsha olabileceğinin belirlenmesine,
3. Nüshalar arası mukayeselerin bilimsel bir zemin üzerine oturmasına,
4. Kelime tercihi, gramer yapısı bakımından hangi şiirlerin Yunus'un dilinden çıkmış olabileceğinin tespitine,
5. Mevcut tenkitli metnin kontrol edilmesine ve yerleşik yanlışların tashihine,
6. Yunus Emre'nin şiirleri, duygu ve düşünce dünyasına dair gerçekçi ve sağlam tespitlerin ortaya konulabilmesine,
7. Onun kişisel kelime servetine dair esaslı inceleme, karşılaştırma ve tespitlerin yapılabilmesine,
8. Yunus'un dilindeki kelimelerin dillere göre sayı, sıklık ve yüzdelerinin ortaya çıkarılabilmesine,
9. Nüshalarda bulunan arkaik ve Eski Anadolu Türkçesine özgü ses, şekil ve söz dizimi unsurlarının fark edilmesine,
10. Nüshalarda saklı kalmış söz varlığı unsurlarının Türkçenin tarihî sözlüklerine kazandırılmasına,
11. Kapsamlı bir *Yunus Emre Sözlüğü*'nün hazırlanmasına imkân tanıyacaktır.

YUNUS EMRE ARAŞTIRMALARININ BUGÜNKÜ DURUMU VE TEK NÜSHAYA DAYALI DİVAN NEŞİRLERİNİN GEREKLİLİĞİ*

ORIGINALITY REPORT

5%

SIMILARITY INDEX

PRIMARY SOURCES

1	aksaray.ktb.gov.tr Internet	138 words — 4%
2	ibbkulturas.blogspot.com Internet	13 words — < 1%
3	sozhaber.net Internet	12 words — < 1%
4	BARDAKÇI, Ramazan. "Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yayımlanmış Divanlar Üzerine-III", Erzincan Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., 2012. Publications	10 words — < 1%
5	www.arkaoda.net Internet	8 words — < 1%

EXCLUDE QUOTES OFF

EXCLUDE MATCHES OFF

EXCLUDE BIBLIOGRAPHY OFF